

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-9-73-68>

УДК 793.394

Фриз П.І.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

СОЦІАЛІЗАЦІЯ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА В ПРОЦЕСІ ЗАНЯТЬ ХОРЕОГРАФІЄЮ

Анотація. У статті визначено актуальність впровадження хореографії в систему сучасної української початкової освіти як важливої складової фізичного, духовного, художнього розвитку дитини, її оздоровлення та подальшої успішної соціалізації. Автором розкрито теоретичні та методичні основи організації та проведення хореографічної роботи з дітьми молодшого шкільного віку, особливості урахування вікових характеристик учнів у хореографічній діяльності, сформульовано завдання та визначено зміст хореографічної роботи. Досліджено хореографічну культуру як соціальний чинник творчої діяльності і розвитку особистості молодшого школяра. Визначено шляхи розв'язання суперечності між потребами сучасного розвитку хореографії і традиційною системою методів, що забезпечують формування хореографічної культури. Названі методичні вимоги до проведення хореографічних занять, особливості роботи хореографа по підбору танцювального репертуару та методи роботи над постановкою танців.

Ключові слова: соціалізація, танець, хореографічне мистецтво, українська народна хореографія, хоровод, засоби хореографічного навчання, хореографічна діяльність.

Fryz Petro

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

**SOCIALIZATION OF PRIMARY SCHOOL PUPIL
IN THE PROCESS OF CHOREOGRAPHY TEACHING**

Summary. The article deals with choreography implementation in modern Ukrainian primary education as an important component of the physical, spiritual and artistic development of the child. It also stresses its influence on the child's physical health and further successful socialization. Socialization of primary school pupils by methods of choreographic art means teaching children to use the elements of choreographic art in live situations in order to feel comfortable, to act confidently and appropriately. The choreographic culture as a social factor of creative activity and development of pupil's personality is investigated in the article. The ways of solution the contradictions between the requirements of the modern development of choreography and the traditional system of methods which ensure the formation of socialized personality are determined. The author gives theoretical and methodological foundations for choreographic work arrangement with primary school-children. Choreographic work tasks and contents are offered. The methodological requirements to choreography classes, specifics of a choreographer's work on dance repertoire selection and techniques of dance staging are analyzed. The article also names the competences of schoolchildren in choreography (such as their knowledge, skills, and basic abilities). It is investigated that the process of mastering the choreographic culture of a schoolchildren requires such features in the work of choreographer as: harmonic unity of a specific character of the language of dancing image, interpretation of the content and form on the basis of the principles of education and upbringing. The article enlightens the importance of popularization of Ukrainian national choreography in the work of children choreography collectives. There are determined the pedagogical conditions, tasks and content of forming of social consciousness of primary school children. It is proved the effectiveness of practically tested traditional and innovative methods of involving children into the Ukrainian dancing culture.

Keywords: socialization, dance, choreographic art, Ukrainian choreography, methods of choreography teaching, choreography activity.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток сучасного суспільства, оновлення змісту освіти, впровадження «Нової української школи» обумовлюють підвищений інтерес до проблеми соціалізації особистості, що проявляється вже в навчальному процесі, зокрема в молодшому шкільному віці. Соціалізація особистості починається з входження цієї особистості в певне соціальне середовище відмінне від родини. Таким новим соціальним середовищем найчастіше є школа. У процесі входження в новий колектив дитина стикається з низкою труднощів, що впливає на процес її соціалізації в початковій школі.

Складність процесу створення умов для соціалізації особистості у початковій школі, пошук нетрадиційних методів спонукають до аналізу вже наявного теоретичного та практичного досвіду з окресленої проблеми.

Аналіз теоретичного матеріалу дає підстави стверджувати, що одним із засобів оптимізації

цього процесу є хореографічне мистецтво, оскільки воно розкриває духовний і творчий потенціал дитини і дає можливість адаптуватися у суспільстві. Незважаючи на значну кількість педагогічних і мистецтвознавчих досліджень, проблема соціалізації учня початкової школи засобами танцювального мистецтва є актуальною і потребує висвітлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Хореографічному вихованню та розвитку дитини за допомогою ігор із рухами, танцями присвятив дослідження визначний український композитор, музичний діяч та хореограф В. Верховинець. Проблема формування особистості засобами хореографічного мистецтва висвітлена у теоретичних та експериментальних роботах А. Гуменюка, П. Кононенка, В. Майбороди, А. Погрібного, О. Вишневецького. Для осмислення згаданої проблеми велике значення мають сучасні дослідження, зокрема Г. Гандзілевської, яка вивчала про-

цес соціалізації молодших школярів та гру як один із її засобів [3], Н. Корпач про особливості соціалізації в дитячих організаціях [5].

Мета статті – дослідити хореографічну діяльність молодшого школяра як засіб оптимізації соціалізації дитини. Досягнення зазначеної мети передбачає вирішення таких **завдань**: визначити зміст соціалізації молодшого школяра; окреслити освітній простір, у межах якого дитина усвідомлює суспільну значущість; обґрунтувати причини вибору засобів хореографічного мистецтва для соціалізації; окреслити основні засоби соціалізації молодшого школяра в процесі танцювальної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нашому дослідженню імпонує визначення соціалізації особистості як процесу засвоєння та відтворення нею культурних цінностей і соціальних норм, а також саморозвитку і самореалізації в тому суспільстві, в якому вона проживає [2, с. 69]. Таким чином у процесі соціалізації молодшим школярем засвоюється певна система знань, цінностей і норм поведінки, що сприяє комфортному співіснуванню повноправного члена колективу, суспільства. Соціалізація є результатом виховання особистості та відбувається у діяльності та спілкуванні з людьми.

Успішна соціалізація засобами мистецтва сприяє розширенню діапазону життєвих можливостей учнів початкової школи. Вона передбачає оволодіння більш широким спектром соціальних репертуарів, оскільки мистецтво, і зокрема хореографічне, здатне виступати засобом інтерналізації певних норм, позицій і ролей. Танцювальне мистецтво сприяє розвитку здібностей учасника дитячого хореографічного колективу до ідентифікації, здатності розрізняти й розпізнавати емоції і почуття іншого, зіставляти їх з еталонами нормативної поведінки, бути хорошим актором соціальної драматургії. Згідно з теорією соціальної драматургії, люди – актори, які щоденно розігрують різноманітні соціально- побутові сцени. Залучення до мистецтва (особливо танцювального) є практичним, тренажером перед самостійним виходом на життєву сцену. Засоби соціальної драматургії споріднені з засобами хореографії. Завдяки виробленню типової поведінки у людей певного соціуму світ сприймається його членами добре знайомим, з'являється почуття комфорту та захищеності.

Причиною вибору хореографічного мистецтва для соціалізації молодшого школяра послугувала його ігрова природа, яка приваблює учасників танцювального дійства і є дієвим фактором у соціальному становленні. Важливо звернути увагу на двоплановість гри, що присутня і в хореографічному мистецтві. Перш за все, дитина, що танцює, задіяна у реальності, а це вимагає від неї виконання дій, розв'язання конкретних, нестандартних задач, пов'язаних з цим процесом. У той же час ця діяльність носить умовний характер, оскільки стосується виконання рольової поведінки персонажа хореографічного твору, що дозволяє дитині абстрагуватися від реального життя. Це знімає напругу і дає можливість проявляти й розвивати яву, варіативність мислення, що є важливим у процесі соціального навчання, до якого належить спектр знань, умінь і навичок.

Підтвердження цього знаходимо і в дослідженнях В. Ларіна, який підкреслював, що провідне місце в процесі соціалізації дітей молодшого шкільного віку належить засобам мистецтва (образотворчому, театральному, музиці, хореографії), оскільки воно є природно необхідним для їх розвитку та виховання [6].

Хореографічна культура в єдності змісту і форми здійснює різні функції – соціалізаційну, інформативно-пізнавальну, естетичну, комунікативну та культурно-творчу. Оскільки розглядається проблема впливу хореографічної культури на розвиток особистості дитини, ми вважаємо за необхідне визначити культуротворчі можливості танцю. Їх розгляд вимагає системного підходу, бо вони починаються з найпростішого засвоєння азів танцювальної культури і завершуються створенням нового мистецького твору, в якому існує єдність життєвого змісту і сюжету, почуття, ставлення один до одного, що виникають у процесі виконавства.

Здійснювати культуротворчу функцію, передусім, означає актуалізувати фольклорні канони, народні зразки, а потім створити на їхній основі варіанти, що зберігають для сьогодення значення мистецького взірця й, водночас, забезпечують оновлення традицій та їх включення у сучасну хореографічну культуру. Таке включення не має бути механічним перенесенням записів давніх хороводів у наш час. Це спостерігалось у перші роки існування незалежної України, коли все фольклорне багатство народу відтворювалося як у розважальних заходах, так і сценічних варіантах. Цей етап ми можемо назвати інформаційним. Безкінечний повтор одного і того ж матеріалу набридає і притуплює увагу як виконавців, так і глядачів.

Істотним досягненням педагогічних колективів позашкільних навчальних закладів стало створення авторських навчальних програм, в яких узгоджено зміст і технології навчального процесу з віковими та індивідуальними особливостями кожного вихованця, підготовка вихованців до професійної діяльності. Значне розгалуження отримали заняття з хореографії в початкових класах, які допомагають учням, задовольнити свої потреби в організації дозвілєвих заходів у школі, зорієнтуватися на певний вид майбутньої мистецької діяльності це передусім, уроки мистецтва, яке є могутнім чинником становлення емоційно-особистісного життя людини. На жаль, чимало дорослих вважають танець лише своєрідною гімнастикою. Між тим, виховання емоційності, духовності – найважливіший аспект соціалізації дитини. На колективних заняттях з хореографії вивчаються найпростіші танцювальні елементи і композиції. Діти вчаться працювати у взаємодії один з одним, розуміти і відчувати партнера. Всі навички та вміння, придбані на колективних заняттях, стануть в нагоді дітям в подальшому житті. Дитина, яка вмє танцювати, розвивається швидше і гармонійніше своїх однолітків.

На підставі багаторічних спостережень зауважимо, що найоптимальніший поштовх до розвитку творчої особистості дитини засобами хореографічної культури – це участь у різноманітних танцювально-ігрових діях, що відповідають ві-

ковим особливостям дітей. Ігрова дія, відповідно до музичного ритму супроводжена пластичними засобами виразності утворює цілісність сюжету, як танцювальної гри. Ритмізація служить засобом організації характеру танцювальної дії, а музичний сюжет – композиційним принципом цілісності. Танцювально-ігрові дії синтезують ритм музики, мелодичну основу, словесний текст і пластичну виразність рухів.

Комунікативно-композиційним принципом святкового спілкування танцювально-ігрових дій є звертання один до одного в загальному колі або ж у паралельних лініях, чи інших танцювальних фігурах. Аналіз танцювально-ігрової дії – хороводу дозволяє розкрити його основні системні компоненти. Це – пісня, танець, сюжетно-драматичні діалоги, ігри-імпрізації, вокально-танцювальні змагання, пародії і народні жанри. У такому розмаїтті складових компонентів хороводу природа його дії визначається своєрідністю характеру ігрової поведінки. Г.В. Плеханов розглядав гру як «зародок аристократичної діяльності», а про хороводи і хороводні пісні він писав: «Іноді танець супроводжується співом – і тоді він стає справжнім витвором мистецтва» [8, с. 309].

Провідна роль у танцювально-ігровій дії відводиться музиці, яка ритмічно організовує мову. Синтез *музичного мовлення* – пісні та *музичного руху* – танцю народжує танцювально-ігрову дію, де танець і пісня не тільки демонструють танцювальні чи вокальні навички учасників, а є засобом соціалізації і комунікації. Цю тезу підтверджує ряд праць, присвячених дослідженню хороводу [1; 4]. Значення його розвитку для сучасної хореографічної культури можна пояснити словами О.М. Леонтьєва: «Процес засвоєння індивідуумом суспільно-історичного досвіду не тільки змінює загальну структуру поведінки, породжує нові види і форми діяльності як психічного відображення реальності, але й створює нові здібності» [7, с. 52]. Засвоюючи хороводні дії, учасник формує новий рівень своєї індивідуальної комунікативної компетентності.

Результати нашого дослідження ґрунтуються на системному підході до аналізу організуючих дій в хороводі, що дає підстави сформулювати основний принцип побудови діяльної моделі в хороводі. Вона включає: етикетні ігри (у формі традиційних вітань, подяк), соціонормативні ігри (як фрагменти символістичних дій), скоморші ігри-імпрізації, сюжетно-рольові ігри, вокально-змагальні ігри, танцювально-комунікативні ігри, колективні танцювально-пісенні процесії.

Експериментальна перевірка такої моделі соціалізації і комунікації у школах міста Дрогобича дозволила виявити типи хороводів, які сприяють соціалізації дітей у навчальному процесі:

– хороводи-процесії, що являють собою певний ланцюг дій: збір учасників, церемонія привітання, церемонія оголошення про початок хороводної дії, церемонія заспіву хороводної пісні, водіння хороводу: заключна церемонія – оголошення про закінчення дії, взаємні подяки, церемонія прощання;

– хороводи-змагання як взаємозмінна парна комунікація двох хороводних команд, які змагаються в мистецтві пісенно-танцювальної дії;

– набірні хороводи, що організовуються як перехідні епізоди у танцювально-ігровій дії, через котрі «набираються» учасники хороводу;

– ходові хороводи, що організовуються як порівняльно короткі дії на основі коротких пісень, які супроводжують і організують ритмічну ходу учасників;

– ритуальні хороводи, які представляють собою хороводи-зв'язки, які використовуються в багатьох програмах із символічною дією.

Хороводи створюють провокуючі художні ситуації людського спілкування, яке в хороводі є системоутворююче ядро, навкруги якого інтегруються всі інші організаційно-діяльнісні підсистеми танцювально-ігрових дій.

Завдяки широкому введенню танцювально-ігрових дій до програм різних святкувань активність їх учасників наближається до максимальної межі, характерної для сучасної соціокультурної ситуації. Проте, на жаль, сучасна хореографічна культура вкрай несміливо використовує весь спектр форм і типів танцювально-ігрових дій як частки традиційної системи народної культури. А також практично не залучає до таких дій присутніх на святах дітей і підлітків. Щоправда, нерідко в спільному хитанні та піднятими догори руками незалежно від того, що виконується на естраді, виявляється своєрідний рівень соціалізації і комунікації. Як засвідчили результати спостереження та анкетування наймолодших учасників святкового дійства, саме танцювально-ігрова діяльність сприяє перетворенню учасників свята з пасивного глядача та спостерігача на активного.

Таким чином, танцювально-ігрові дії – це основа естетики хореографічної культури, виявом якої є хоровод. Він втілює демократизацію святкового спілкування, колективність і свободу культурно-комунікативних зв'язків людини у сфері дозвілля. Він виражає прагнення людей до спілкування віч-на-віч в умовах святкової ситуації.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, переконуємося, що заняття хореографією впливають на особистість дитини. Навіть безпосередня участь дитини у танцювальних видовищах сприяє розвитку можливостей для сприймання хореографічних творів, репродуктивного і творчого їх виконання і, таким чином, готує до навчання танцювальному мистецтву на вищому рівні, стаючи фактором соціального і творчого розвитку особистості. Адже накопичення, передача та актуалізація танцювальної народної спадщини здійснюється через функціонування в хореографічній культурі репертуару хороводів і танців у первинному та адаптованому вигляді (канони, зразки, варіанти). Цей процес спричиняє інтерес дитини до хореографії, а також зумовлює комплексний підхід до її розвитку через систему засобів (гра, хоровод, танець, вправа, етюд) і музичних рухів залежно від застосування методів і прийомів, необхідних для організації сприймання репертуару, його репродуктивного і творчого виконання.

Список літератури:

1. Верховинець В.М. Теорія українського народного танцю. 5-е видання. Київ : Музична Україна, 1990. 151 с.
2. Галус О.М. Соціалізація особистості: сутність, концептуальні підходи у наукових теоріях, напрямках, школах. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2010. № 2. С. 69–75.
3. Гандзілевська Г.Б. Соціалізація обдарованих молодших школярів через самореалізацію в учнівському колективі. *Наукові записки. Серія Педагогіка і психологія*. Острого : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2009. Випуск 13. С. 86–96.
4. Гуменюк А.І. Українські народні танці. Київ : Наукова думка, 1969. 613 с.
5. Корпач Н.І. Особливості соціалізації в дитячих організаціях. *Проблеми педагогічних технологій*. Луцьк : Ред.-вид. відділ «Вежа» Волинського держ. ун-ту імені Лесі Українки, 2004. Випуск 2(27). С. 17–21.
6. Ларин В.И. Социализация младших школьников средствами искусства. *Социально-экономические явления и процессы*. Випуск 5. Минск : Наука, 2002. С. 125–133. URL: <http://nauka-pedagogika.com/pedagogika-13-00-01/dissertaciya-razvitie-gumanitarnoy-kultury-shkolnikov-v-usloviyah-muzeya> (дата звернення: 04.09.2019).
7. Леонтьев О.М. Культура, поведение и мозг человека. *Вопросы философии*. 1968. № 7. С. 50–56. URL: http://vphil.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=851&Itemid=52 (дата звернення: 04.09.2019).
8. Плеханов Г.В. Письма без адреса. Избранные философские произведения. Москва : Худ. литература. Том 5. 1958. 309 с. URL: https://publ.lib.ru/ARCHIVES/P/PLEHANOV_Georgiy_Valentinovich/_Plehanov_G.V..html (дата звернення: 04.09.2019).

References:

1. Verkhovynets, V.M. (1990). Teoriia ukrainskoho narodnoho tantsiu [The theory of Ukrainian folk dance]. Kyiv : Musical Ukraine. (in Ukrainian)
2. Halus, O.M. (2010). Sotsializatsiia osobystosti: sutnist, kontseptualni pidkhody u naukovykh teoriiah, napriamakh, shkolakh [Socialization of personality: essence, conceptual approaches in scientific theories, directions, schools]. *Zbirnyk naukovykh prats Khmelnytskoho instytutu sotsialnykh tekhnolohii Universytetu «Ukraina»*, no 2, pp. 69–75. (in Ukrainian)
3. Handzilevska, H.B. (2009). Sotsializatsiia obdarovanykh molodshykh shkolariv cherez samorealizatsiiu v uchnivskomu kolektyvi [Socialization of gifted younger students through self-realization in the student team]. *Naukovi zapysky. Seriia Pedagogika i psykholohiia*. Ostroh : Ostrozka akademiia, no 13, pp. 86–96. (in Ukrainian)
4. Humeniuk, A.I. (1969). Ukrainski narodni tantsi [Ukrainian folk dances]. Kyiv : Naukova dumka. (in Ukrainian)
5. Korpach, N.I. (2004). Osoblyvosti sotsializatsii v dytiachykh orhanizatsiiakh [Features of socialization in children's organizations]. *Problemy pedagogichnykh tekhnolohii*. Lutsk : Red.-vyd. viddil «Vezha» Volynskoho derzh. un-tu imeni Lesi Ukrainky, no 2(27), pp. 17–2. (in Ukrainian)
6. Laryn, V.I. (2002). Sotsyalizatsiia mladshykh shkolnykov sredstvamy yskusstva [Socialization of primary schoolchildren by means of art]. *Socio-economic phenomena and processes*. Mynsk : Nauka, no 5, pp. 125–133. Available at: <http://nauka-pedagogika.com/pedagogika-13-00-01/dissertaciya-razvitie-gumanitarnoy-kultury-shkolnikov-v-usloviyah-muzeya> (accessed 4 September 2019). (in Russian)
7. Leontev, O. (1968). Kultura, povedenie i mozg cheloveka [Human culture, behavior and brain]. *Voprosy filosofii*, no 7, pp. 50–56. Available at: http://vphil.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=851&Itemid=52 (accessed 4 September 2019). (in Russian)
8. Plekhanov, G. (1958). Pisma bez adresa Izbrannye filosofskie proizvedeniya [Emails without an address]. Moscow : Khud. Literatura. Available at: https://publ.lib.ru/ARCHIVES/P/PLEHANOV_Georgiy_Valentinovich/_Plehanov_G.V..html (accessed 4 September 2019). (in Russian)